Gewone vinvis en witsnuitdolfijn bij Den Helder in begin augustus 1998: een verslag

door
Erwin J.O. Kompanje

Maandag 3 augustus
Op 3 augustus 1998 werd op 'de Razende Bol' bij Texel het aangespoelde kadaver van een dolfijn gevonden. Waarschijnlijk ging het om een witsnuitdolfijn (*Lagenorhynchus albirostris*), de meest gevonden grotere dolfijn op Noordzeekusten. Fort Kijkduin wilde het skelet graag voor hun expositie verzamelen en vroegen hiervoor toestemming aan het 'meldpunt' voor aangespoelde Cetacea, Chris Smeenk van het Nationaal Natuurhistorisch Museum (Naturalis) in Leiden. Deze ging hiermee accoord onder voorwaarde dat Marjan Addink en ik het kadaver zouden kunnen onderzoeken. Dat was uiteraard geen bezwaar en afgesproken werd dat Marjan en ik op woensdag 5 augustus de klus zouden klaren. Medewerkers van Fort Kijkduin zouden de dolfijn naar de duinen achter Fort Kijkduin brengen, zodat wij het dier daar rustig konden verwerken.

Dinsdag 4 augustus
Op de dinsdag daaraan vooraf gaande was ik 's-middags in Naturalis om een manuscript met Chris Smeenk door te spreken toen de melding binnen kwam dat een grote dode walvis op zee voor de kust van Egmond aan Zee dreef. Volgens de bemanning van een reddingsboot was het in ontbinding verkerende kadaver ongeveer 15 meter lang. De reddingsboot was 12 meter lang en de walvis stak aan beide kanten een stuk uit. Direct begin je de hersenen te pijnigen over de vraag om welke soort het zou kunnen gaan. Een potvis in de zomer kon niet, deze viel gelijk af. Vijftien meter was te lang voor een dwergvinvis (*Balaenoptera acutorostrata*), die

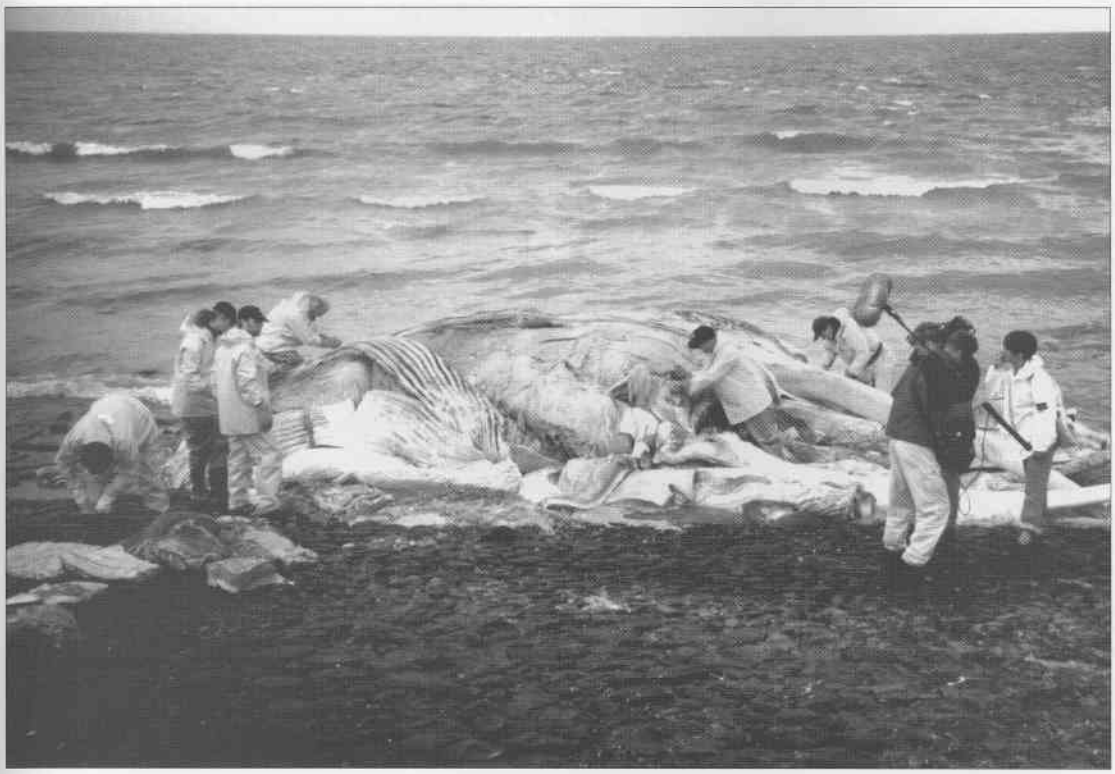

Figuur 1 Media belangstelling bij de ontleding van de gewone vinvis op de dijk bij Den Helder.
(foto: Erwin Kompanje)

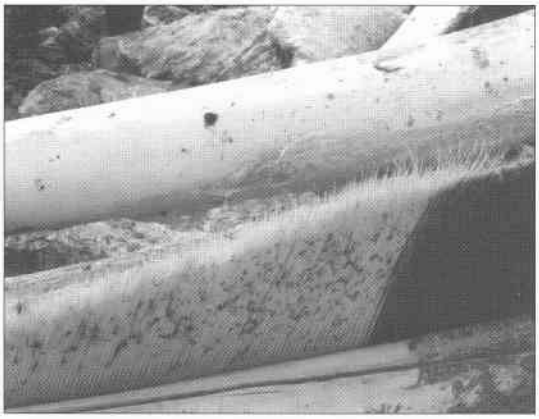

Figuur 2 Alleen de gewone vinvis heeft vooraan witte en verderop in de kaak zwarte baleinen.
(foto: Erwin Kompanje)

maximaal zo'n 9 meter wordt. Misschien een noordse vinvis (*Balaenoptera borealis*). Deze soort wordt wel tot 17 meter lang en is deze eeuw meer gevonden op de Nederlandse kust. Andere kandidaten waren de gewone vinvis (*Balaenoptera physalus*) of de bultrug (*Megaptera novaeangliae*), maar deze behoren tot de zeldzaamheden. Nee, een noordse vinvis was het meest waarschijnlijke. Fort Kijkduin, belust op skeletten van walvisachtigen voor hun expositie, bood aan het lijk te laten bergen, hetgeen een kostbare zaak zou zijn. Dinsdagavond werd duidelijk dat de zeesleper 'Pieter' van Rederij Waterweg de walvis op sleeptouw zou nemen en bij Den Helder op het strand zou leggen. Dinsdagavond laat spraken Chris Smeenk en ik af om nu met een uitgebreidere delegatie naar Den Helder te gaan. Zo gezegd zo gedaan.

Woensdag 5 augustus

In de ochtend van 5 augustus reden Chris Smeenk, zijn vrouw Nellie, Marjan Addink en ik richting Den Helder. Onderweg werden we al mobiel gebeld door radiojournalisten. Chris stond ze geroutineerd te woord. De melding kwam dat de walvis wel 22 meter lang was. Dat betekende dat het een gewone vinvis zou zijn, de eerste vondst sinds 1956 en de 46e sinds 1306 (Tabel 1). Aan het einde van de ochtend kwamen we aan in Den Helder en meldden we ons bij Fort Kijkduin. De walvis lag op de dijk achter het fort en preparateur Chris Walen was samen met een snijploeg het kadaver al aan het fileren. Ook de media waren er al. Op de dijk aangekomen roken we 'hem' al van verre. Het was geen fris kadaver en ik prijsde mij gelukkig hier niet in te hoeven snijden. Geel-bepakte en rood-behandschoende snijders waren al een eind gevorderd met de ontleding van het voorste deel van de walvis en een bevallige journaliste in een smetteloos wit jack, met opgerolde broekspijpen en op pumps (!) ondervroeg een van de snijders, hierbij op veilige afstand blijvend van het met vet en drek besmeurde pak van de viller (Fig. 1). De dijk was gevaarlijk glad geworden door het vet en traan uit het in verregaande staat van ontbinding verkerende kadaver. Uiteraard liet ik mij hier niet door weerhouden en daalde af tot de walvis. Nog niet eerder had ik een baleinwalvis van zo dichtbij mogen ruiken, voelen en bekijken. In de rechter bovenkaakhelft was nog een rij baleinen aanwezig. Hieraan kon de identiteit van de soort, zonder twijfel, vastgesteld worden. Alleen de gewone vinvis heeft vooraan witte en verderop zwarte baleinen (Fig. 2). Chris Smeenk bezorgde de media de broodnodige informatie over de walvis en ondertussen maakte ik kiekjes voor het archief. De walvis was in twee stukken gedeeld en het achterstuk werd door een shovel hoger op het strand getrokken (Fig. 3). Dit kwam goed uit, want hierdoor was dit deel beter te bekijken. Het bleek overduidelijk om een mannelijk dier te gaan (Fig. 4). Ook bood dit de mogelijkheid om de lengte eens zelf in te schatten. We kwamen op ongeveer 18 meter. Dit kwam wel overeen met de 'skeletleeftijd' van de walvis: vrijwel alle epifysen van de wervels waren nog los van het wervellichaam, hetgeen tekenend is voor een jonger dier. Terwijl ik de rugvin en staartvin fotografeerde kwam de wit-gejackte journaliste langslopen. Onwillekeurig moest ik direct naar haar schoenen kijken. Haar fraaie zwarte pumps zaten onder het walvisvet. Ik weet niet of zij zich hiermee ooit nog, zonder nagekeken te worden, in het uitgaansleven kan storten. Ik kon het niet nalaten haar vriendelijk, doch met enig leedvermaak, toe te lachen.

Figuur 3 Het achterstuk werd hoger op het strand getrokken.
(foto: Erwin Kompanje)

Het werd nu tijd om de dolfijn onder handen te gaan nemen. Na enig zoeken was deze weer gevonden. De mensen die de dolfijn hadden opgehaald, hadden het kadaver in de duinen begraven. Na enig spitwerk kregen we het een paar honderd kilo wegende lijk boven de grond. Het handelde inderdaad om een witsnuitdolfijn (*Lagenorhynchus albirostris*). Een volwassen vrouwelijk dier van 2,56 meter lang. De fraaie kleuren die deze dolfijn tijdens het leven heeft, waren geheel verdwenen en een egaal roestbruine kleur was zichtbaar. Geroutineerd hebben we de dolfijn 'kleingesneden'. Een enthousiaste toerist wilde van het snijfestijn een foto voor thuis maken ('kijk eens wat ik meegemaakt heb!'), maar viel achterover het duin af, waarbij hij zijn mediale kniebanden zodanig scheurde dat hij rap naar het ziekenhuis in Den Helder moest worden afgevoerd. Ik hoop dat zijn foto nog gelukt is. De toeristen moeten een rare indruk hebben gehad van de Nederlanders. Overal waar ze keken werd in dode stinkende walvisachtigen gesneden. Helaas was de dolfijn al zodanig in ontbinding dat over ziekten niet veel te zeggen viel. Marjan verzamelde desalniettemin de ovaria en enige tanden voor bepaling van de voorplantingstoestand en de leeftijd. Het skelet werd door medewerkers van Fort Kijkduin verzameld voor de expositie.

Het 'uitbenen' van een dolfijn op de grond is een ongemakkelijke en gevaarlijke werkzaamheid. Je voelt je (niet al te jonge) rug al snel en het gevaar van uitschieten met een mes zit er altijd in. Veiliger is het om aan een snijtafel te werken. Het ging bij mij aan het eind van de ontleding dan ook mis. Ik schoot uit met mijn scalpel terwijl ik de schedel schoon aan het snijden was en prikte hierbij door mijn waadpak en spijkerbroek heen in de spieren van mijn dij. Misschien viel het mee dacht ik op dat moment, maar nadat de klus was geklaard en ik mijn waadpak uittrok, zag ik de bloedvlek al in mijn broek. Het was maar een klein prikgaatje in de huid, maar dat zijn de meest verraderlijke verwondingen bij dit soort werk. Snel een schone steriele scalpel gepakt en van het prikgaatje zonder pardon een sneetje gemaakt, vervolgens goed laten bloeden, ruim desinfecteren (fijn die alcohol in de verse snede!), steriel verbinden en vervolgens maar veel en intens bidden dat het goed gaat. Ik heb niet zo opgelet, maar het zal een raar gezicht zijn geweest voor passerende toeristen, zo'n man in zijn onderbroek op sokken die in zijn eigen been zit te snijden. Wat een dag hebben deze mensen gehad! Gelukkig ging het goed en liep ik (weer eens) geen infectie op. Dit zijn toch de dagen waar de echte cetoloog warm van wordt. Weer een verhaal voor later voor m'n (klein)kinderen.

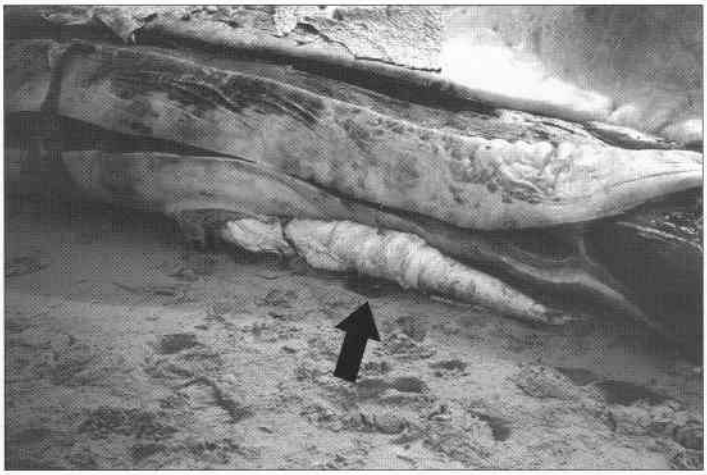

Figuur 4 Een deel van de penis van de gewone vinvis.
(foto: Erwin Kompanje)

108-IX-1306	Ameland
1402	Zandvoort
1403	Zandvoort
14-VI-1470	Ameland
1494	Egmond aan zee
VII-1501	Kust van Holland
10-IV-1520	Zandvoort?
XII-1520	Zierikzee
1522	Beverwijk
1547	Heycop, provincie Utrecht
1595	Zandvoort
1618	Goeree
1618	Goeree
05-X-1631	Callantsoog
5-7-X-1682	St Annaland, Tholen
05-X 17e eeuw	Callantsoog
XII-1765	Texel
18-XI-1791	Tussen Wijk aan Zee en Zandvoort
1805	Goeree
05-IV-1826	Wijk aan Zee
17-IX-1835	Wijk aan Zee
IX-1840	Maasmond
09-XII-1841	Katwijk aan Zee
1844	Kust van Holland
22-23-XI-1851	Bezuiden Vlieland
17-XII-1856	Texel
04-III-1866	Noordzee drijvend
1866	Terneuzen
13-14-V-1869	Calloot, Westerschelde
13-V-1871	Antwerpen
05-X-1895	Callantsoog
01-XII-1899	Loosduinen
V-VI-1903	Kust van Zuid Beveland
16-XI-1904	Huisduinen
10-V-1910	Burgsluis, bij Zierikzee
11-XI-1914	Wissekerke
13-XI-1914	Katwijk aan Zee
15-XI-1914	Hoek van Holland
29-XI-1914	Bergen aan Zee
1-2-III-1915	Castricum
01-VII-1916	Wijk aan Zee
VIII-1921	Westwal, tussen Ameland en Terschelling
17-XI-1921	Dollard
18-IX-1944	Brouwershavense gat
06-XI-1956	Op zee voor Hoek van Holland
04-VIII-1998	Noordzee voor de kust van Egmond

Tabel 1 Overzicht van (bijna) aanspoelingen van de gewone vinvis (*Balaenoptera physalus*) op de Nederlandse en Belgische kust sinds het jaar 1306.